

УДК 821.161.2-1.09

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-35>

Тетяна СТАРОСТЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2343-105X

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської філології, докторантка кафедри української літератури та

журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

(Харків, Україна) *Tinatroickaja@gmail.com*

**МОДУСИ СВОГО-ЧУЖОГО ХРОНОТОПУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІРИЦІ КОРДОНУ
2022 КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЛАТОНІВСЬКО-ПІФАГОРІЙСЬКОЇ ТРІАДИ
CHŌRA-GENOS-ВІЙНА (НА МАТЕРІАЛІ ЛІРИЧНОЇ ЗБІРКИ
СЕРГІЯ ЖАДАНА СКРИПНИКІВКА)**

Стаття пропонує інноваційний підхід до аналізу сучасної воєнної поезії через синтез античної філософії та сучасної урбаністичної теорії. На відміну від домінуючих досліджень травми і пам'яті, застосовується платонівсько-піфагорійська тріада chōra-genos-війна як аналітична оптика для осмислення онтологічних трансформацій у збірці Сергія Жадана «Скрипниківка». Концептуальним стрижнем стає ідея війни як порушення космічної гармонії сфер та нумерологічної впорядкованості буття, де музична сонастроєність душі й полісу руйнується під тиском воєнного дисонансу. Метою статті є аналіз модусів хронотопу «свій-чужий» у поетичній збірці Сергія Жадана з акцентом на онтологічну реконфігурацію міського простору та ідентичності в реаліях повоєнної дійсності, а також осмислення війни як чинника дисгармонії, що руйнує піфагорійську модель гармонії сфер і нумерологічну впорядкованість буття. Методологічна новизна полягає в поєднанні античної космології з теоріями Баумана про розпад спільноти в умовах liquid modernity та концепцією non-places Оже, що дозволяє виявити специфіку міграційного досвіду біженців-равликів у просторах вокзального транзиту. Доводиться, що chōra переживає радикальної зміни смислових акцентів від платонівського вмістилища впорядкованого космосу до простору екзистенційного розламу, проте зберігає сакралізовані числові коди пам'яті через залізничні топо-си та міські квартали. Genos перекодовується з біологічно-етнічної категорії в мовну, що виконує ритуальну функцію повернення мертвих, відсилаючи до Гомерової «Одісеї» та Вергілієвої «Енеїди». В рамках збірки мова виступає як онтологічна сила, здатна долати бауманівську атомізацію та реактуалізуючи космічну упорядкованість у протистоянні воєнному хаосу. Образ випалених легенів поетів, мовчання та неможливості співу постає маркером радикальної дисгармонії буття; водночас ритм, рима й звукопис набувають функції «засівання» звуку в спустошеному просторі. Опозиція «свій – чужий» у такій перспективі конститується не в географічному, а в космологічному вимірі через протиставлення музично організованої мови та беззвучного хаосу руйнації.

Природна циклічність у збірці виконує функцію онтологічної опори, що відновлює зв'язок із космічною архітектонікою. Сніг маркує онтологічний злам, передвіщаючи воєнну трансформацію chōra. Отримуємо символічний паралелізм: зима=смерть, осінь=сон перед зимою, весна=надія. Мертві, розчинені у природних стихіях (траві) та злиті з природою, стають частиною світової душі згідно з піфагорійською концепцією метемпсихозу та платонівською ідеєю anima mundi.

Ключові слова: *хронотоп, платонівсько-піфагорійська тріада, космічний дисонанс, anima mundi, гармонія сфер.*

Tetiana STAROSTENKO,

orcid.org/0000-0003-2343-105X

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the English Philology Department, Postdoctoral student at Professor Leonid

Ushkalov's Ukrainian Literature and Journalism Department

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) *Tinatroickaja@gmail.com*

**MODES OF THE NATIVE–ALIEN CHRONOTOPE IN UKRAINIAN BORDER
POETRY AFTER 2022 THROUGH THE PRISM OF THE PLATONIC–
PYTHAGOREAN TRIAD CHŌRA–GENOS–WAR (BASED ON POETIC COLLECTION
“SKRYPNYKIVKA” BY SERHIY ZHADAN)**

The article proposes an innovative approach within the frame of analysis of contemporary wartime poetry by synthesizing ancient philosophy and modern urban theory. Unlike dominant studies of trauma and memory, it applies the Platonic-Pythagorean triad of chōra-genos-war as an analytical lens for understanding ontological transformations in the poetry collection “Skrypnivka” by Serhiy Zhadan. The conceptual core centers on war as a disruption of the cosmic

harmony of the spheres and the numerological order of being, in which the musical attunement of soul and polis collapses under the pressure of wartime dissonance. The article aims to analyze the modalities of the “native-alien” chronotope in the poetic collection by Zhadan with emphasis on the ontological reconfiguration of urban space and identity in the realities of post-war existence, as well as viewing war as a factor of disharmony that destroys the Pythagorean model of harmony of the spheres and the numerological order of being. The methodological innovation lies in combining ancient cosmology with Bauman’s theories on the dissolution of community under conditions of liquid modernity and Augé’s concept of non-places, which reveals the specificity of the migratory experience of snail-refugees in railway station transit spaces. It is demonstrated that *chōra* undergoes radical semantic modification from a Platonic receptacle of ordered cosmos to a space of existential rupture, yet preserves sacralized numerical codes of memory through railway topoi and city quarters. *Genos* is recoded from a biological-ethnic category into a linguistic one that performs the ritual function of returning the dead, referencing Homer’s “*Odyssey*” and Virgil’s “*Aeneid*.” Within the collection, language emerges as an ontological force capable of overcoming Baumanesque atomization and reactivating cosmic order in opposition to wartime chaos. The image of poets’ burnt-out lungs, silence, and the impossibility of singing serves as a marker of radical disharmony of being; simultaneously, rhythm, rhyme, and sound instrumentation function as “sowing” of sound in devastated space. The “native-alien” opposition in this perspective is constituted not geographically but cosmologically through the contrast between musically organized language and the soundless chaos of destruction.

Natural cyclicity in the collection functions as an ontological anchor restoring connection with cosmic architectonics. Snow marks the ontological break, foreshadowing the wartime transformation of *chōra*. A symbolic parallelism emerges: winter = death, autumn = sleep before winter, spring = hope. The dead, dissolved in natural elements (grass) and merged with nature, become part of the world soul according to the Pythagorean concept of metempsychosis and the Platonic idea of *anima mundi*.

Key words: chronotope, Platonic-Pythagorean triad, cosmic dissonance, *anima mundi*, harmony of the spheres.

Постановка проблеми. Аналізуючи «Тімея» як одного з пізніх ключових діалогів Платона (приблизно 360 рік до нашої ери), присвяченого космології, фізиці та архітектоніки Всесвіту, Tanja Ruben у статті “*Genos, chōra et guerre dans le prologue du Timee-Critias*” (2015 р.) виявляє переплетіння трьох базисних понять: *chōra* («громадянська земля», «територія»), *genos* («родина», «рід» або «вид») і війна. Пролог піфагорійця Тімея, його словесний бенкет “*menu de festin de paroles*” на думку авторки дозволяє представити йому людей, народжених у новому космосі, щоб заселити прадавні Афіни: “*Timee est cense lui fournir les etres humains, nes dans un cosmos nouveau, pour repeupler l’ancienne Athenes*” (Ruben, 2015: 2). Тож розуміння людини сьогодні може відбуватися в результаті зіставлення її зі світом “до”. Між тим, за Тімеєм, у Платона всесвіт перебуває в постійному русі й творенні, і цей рух відбивається в людях і містах, що формуються за космічними законами. Навіть найкраща держава не є завершеною і статичною, адже її внутрішні можливості потребують реалізації через діяльність громадян. Подібно до того, як нерухома краса пробуджує прагнення до дії, ідеальна держава, представлена словами, спонукає до втілення через участь, боротьбу і війну, виявляючи свою повноту. Людина розуміється як «держава у мініатюрі» “*comme une cite en miniature*” (Ruben, 2015: 2). Тож платонівська тріада, де *chōra* (простір-територія), *genos* (рід-спільнота) і війна, набуває особливої актуальності для осмислення теми біженства, міграції та онтологічної трансформації, віддзеркалених в українській літературі після 24 лютого 2022 року. Базові налаштування «свій»-«чужий» зазнають смислової перебудови, коли звичний міський про-

стір перекофігурується у воєнний ландшафт наче у віртуальній реальності, з якої не можна вийти. Ідентичність (*genos*) або одягається як броня, або створює ефект «розбитого дзеркала» в рамках міграційних процесів (відмови від рідної *chōra*). Війна залишає кордони метафоричності, починаючи визначати всі аспекти буття: хронотоп міст, звукову наповненість ночі, перекодує тілесність (posthumsn entity with artificial limbs), запускаючи процес руху, що являє людину «у всій повноті», дозволяє побачити людину «великим шрифтом».

З іншого боку, у Платона і Піфагора, згідно яким світ звучить у космічній гармонії сфер і чисел, війна – це дисонанс, розлад. Світ за «Тімеєм: діалоги Платона» не хаос, він упорядкований нумерологічно: «Moon 1, Sun 2, Venus 3, Mercury 4, Mars 8, Jupiter 9, Saturn 27. This series of numbers is the compound of the two Pythagorean ratios, having the same intervals, though not in the same order, as the mixture which was originally divided in forming the soul of the world» (Timaeus, 1892). Душа і поліс (місто) мають бути сонастроєні. До речі, згідно грецької філософії, душа і місто жіночого роду, як і земля, гея: «The Greek words for “soul” and “city” are feminine» (Timaeus, 2016: xvii). Війна – числова невідповідність, що порушує міру, гармонію.

Аналіз досліджень. В рамках сучасного українського літературознавства філософська рамка онтолого-космологічних студій (Платон, Піфагор) не осмислюється у поєднанні із хронотопічним дискурсом міграційних процесів. Л.В. Кравець у статті «МЕТАФОРИ ПАМ’ЯТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ» (2023) досліджує поетичні тексти періоду повномасштабної з точки зору «місць пам’яті», що викликають «гострі реакції», такі як полише-

ний дім (родова пам'ять), артефакти (срібні ножі, рушники, ікони, листи) (Кравець, 2023: 76, 79). Вона цитує Ірину Цілик: «Вірші – це ті особливі згустки енергії, рефлексій, емоцій, які приходять самі, коли вважають за потрібне. це такі унікальні відбитки, “зліпки часу”, “згустки болю, щастя”» (Цитата за Кравець, 2023: 76). Розуміючи поезію як вмістилище пам'яті, засіб відтворення психоемоційних станів, вона розглядає поетичні твори як ті, «що стали місцями нашої пам'яті, незалежно від їх художньої якості» (Кравець, 2023: 77). Стаття фрагментарно досліджує окремі тексти Сергія Жадана (як поетичні, так і прозові), Людмили Григоренко, Павла Матюші, Юлії Мусаковської як відбиток згадок про минуле. Дослідниця підкреслює постмодерну множинність правди, наводячи слова П. Коннертона: «Ми сприймаємо навколишній світ у контексті, тобто у світлі причинного зв'язку з минулими подіями та об'єктами з минулого; інакше кажучи, у відповідності до подій та об'єктів, які ми сприймаємо / переживаємо у той час, коли переживаємо момент теперішнього. І ми будемо сприймати / переживати наше теперішнє по-різному, залежно від різних версій минулого, до яких ми зможемо прив'язати цей теперішній момент» (Цитата за Кравець, 2023: 82).

Тетяна Белімова у статті «The discourse of identity in Yevhenia Kuznetsova's refugee novel *The ladder*» (2025) аналізує роман *Драбина* (2023) Євгенії Кузнецової у контексті міграційного дискурсу (Белімова, 2025: 81–96). Піднімається питання ментальної ідентичності, а досвід міграції розглядається як «своєрідне чистилище, де опинилися біженці з України», “звільнення від ідентичності *homo soveticus*” (Белімова, 2025: 88). Також Тетяна Белімова є авторкою публікації «The Discourse of Forced Displacement in Contemporary Ukrainian Literature: Fiction and Non-Fiction» (2025), де вона досліджує три щоденника українських біженців “refugee diaries” з точки зору травми та воєнного досвіду, “травми як знака”, “студій пам'яті”, “мовчання як знаку катастрофи”» (Белімова, 2025).

Мета статті – дослідити трансформацію хронотопу «свій-чужий» у ліричній збірці Сергія Жадана «Скрипниківка» крізь призму платонівської тріади *chōra-genos-viina*, виявивши специфіку онтологічної перебудови міського простору, ідентичності та тілесності в умовах воєнної реальності 2022 року, а також простежити репрезентацію війни як дисонансу, що порушує піфагорійську гармонію сфер і нумерологічну впорядкованість світу.

Виклад основного матеріалу. У збірці Сергія Жадана «Скрипниківка» (2023) міський про-

стір переконфігурується з мирного космосу у воєнний ландшафт, де порушується піфагорійська впорядкованість. Вірш «Можна тепер я почну?» фіксує момент онтологічного зламу: «Досі чутно було наближення снігу, чутно // було як він наростає по шву // листопада, чутно було завмирання, з яким // східний ландшафт готувався прийняти // цю незручну ваготу білизни» (Жадан, 2023: 9). “Східний ландшафт” тут це не просто географічна позначка, а *chōra*, громадянська земля, що готується до воєнної трансформації. Сніг стає метафорою майбутньої катастрофи, «незручною вагою», яка порушить гармонію простору. У іншому вірші «Різаний лінорит залізничного» місто перетворюється на *military zone*, де «кордони» (лінія фронту) визначають, хто є «своїм», а хто – «чужим»: «Правлять мости після літнього наступу. // Тягнуться колії запасні» // <> Нас упізнають ще за відбитками неба в очах, нам ще хтось розповість» (Жадан, 2023: 48).

У вірші “Все як було” місто постає як палімпсест пам'яті, де *chōra* виповнена травматичними слідами: «Я пам'ятаю це місто в червні, // я пам'ятаю, які невечерні // н'ята колія, третій перон» (Жадан, 2023: 25). Залізничний хронотоп репрезентований у точній локації «н'ята колія, третій перон» стає формулою міської ідентичності, числовим кодом *chōra*, що зберігає нумерологічну впорядкованість навіть у травмі. Цей хронотопічний код не лише пов'язує ліричного героя із містом, але й містом прибуття. Колія наче сітка зв'язує різні точки України, зв'язує людей на різних кінцях і їхні долі.

Після 24 лютого 2022 року простір радикально перекодується. У вірші «Різаний лінорит залізничного» *chōra* набуває воєнних обрисів: «Різаний лінорит залізничного. // Небо вогню і вагонних димів» (Жадан, 2023: 48). Графічна техніка «різаного лінориту» відображає розірваність простору, де місто стає полем бою, а «небо вогню», що порушує космічну гармонію, географічну з'єднаність.

Платонівське розуміння *genos* як роду-спільноти у Жадана артикулюється через мовну ідентичність та колективну пам'ять. У вірші «З усієї літератури» мова стає засобом комунікації зі смертю: «З усієї літератури // й усіх можливостей мови // особисто мене завжди цікавили слова, // якими звертаються до померлих» (Жадан, 2023: 17). *Genos* тут репрезентує спільноту живих і мертвих, об'єднаних мовою. Поет звертається до загиблих: «Послухайте мене, // ви – позбавлені солодких рецепторів співу. // Послухайте мене тепер, // розчуйте мій шепіт, // спотворений акустикою небуття» (Жадан, 2023: 17). Мова перетворю-

ється на «акустику небуття», засіб підтримання *genos* навіть після смерті. Комунікація героя із мертвими сягає міфологічних часів, відбитих стародавньою літературою. Так, наприклад, Одисей у пісні XI спускається до Аїду (Гомер, пісня XI), щоб почути пророцтво Тіресія, а Еней у Вергілієвій «Енеїді» (Вергілій, книга VI) зустрічає тінь батька Анхіса в підземному царстві. Проте якщо в античних некуюх герої здійснюють ритуальні жертвопринесення (кров жертвних тварин оживлює мертвих для розмови), то у Жадана жертвою стає сама мова. Вона проливається як кров, щоб оживити загиблих у пам'яті живих. Сам ліричний герой не спускається згідно грецьким традиціям у царство тіней, розмовляючи з потойбіччям напряду зі свого локусу, наче друд чи волхв. Поет наполягає на продовженні діалогу: *«говорить, ну ж бо, говорить, // говорить травою, // говорить намороззю, // говорить диригентами»* (Жадан, 2023: 18). Мертві мають говорити природними стихіями *«травою, намороззю»*, що відсилає до піфагорійської ідеї метемпсихозу (переселення душ) та до платонівської концепції *anima mundi* (світової душі), де все у космосі одухотворене й озвучене. Мертві не зникають, а розчиняються в космічній гармонії, стають частиною *«музики сфер»* (Stocks, 1922: 289). Водночас Жадан підкреслює мовну природу *genos*: *«Ви, що складається нині з відлуння, // ви – нині вповнені тишею»* (Жадан, 2023: 18). Мертві стають «відлунням», акустичним слідом, що залишається у мові живих. Це перегукується з платонівською ідеєю в «Тімеї», де душа світу структурована музично-математично, а людина як «держава у мініатюрі» несе в собі відлуння космічного ладу (Timaeus, 1892). У воєнному контексті 2022 року Жадан створює нову спільноту, де межа між живими і мертвими стає проникною завдяки мові. *Genos* Жадана – це не лише біологічний рід чи етнічна належність, а мовна єдність, що долає смерть. Поет виконує роль психопомпа (провідника душ), але не веде мертвих до Аїду, а повертає їх до життя через слово. Це підтверджується у фінальному заклиці вірша: *«Єдиний шанс – триматись за гілку голосу. // Поза тім не буде нічого. // Ніхто не запам'ятає тебе за твоїм мовчанням»* (Жадан, 2023: 18). Голос стає «гілкою», рятівною опорою в небутті, що відсилає до Вергілієвої «золотої гілки», яку Еней використовує як перепустку до світу мертвих (Вергілій). У Жадана мова сама є золотою гілкою, що дозволяє долати межу між світами. Таким чином, *genos* у «Скрипниківці» не є статичною категорією роду-народу, а динамічною мовною спільнотою, яка через ритуал поетичного промовляння долає

воєнний розрив між живими і мертвими, відновлюючи порушену війною космічну єдність.

У міграційному досвіді *genos* створює «ефект розбитого дзеркала». Вірш про равликів-біженців фіксує цю роздвоєність: *«Чекають вечора люди, схожі на равликів, // так глибоко сплять на вокзалах, так глибоко. // Ламана лінія кордону, мов соснова гілка. // Дорога важка, коли несеш на спині свій дім і своє минуле»* (Жадан, 2023: 73). Біженці як «равлики беззахисної Європи» несуть *chōra* (дім) на спині, але їхня ідентичність надламлена: *«Завжди пам'ятати розташування меблів // у батьківському домі. // Ховати в кишені ключі, як засушену квітку»* (Жадан, 2023: 73). Сама цитата про равликів є інтертекстом, що відсилає нас до книги Зігмунда Баумена *“Liquid Modernity”*: “People do not flock to these temples in order to talk and sociate. Whatever company they may wish to enjoy (or are willing to tolerate) they carry with them, like snails carry their homes” (Bauman, 2000: 98). Зігмунд Баумен по відношенню до випадкових зустрічей, які множаться у контексті війни та біженства, зазначає: “Strangers meet in a fashion that befits strangers; a meeting of strangers is unlike the meetings of kin, friends, or acquaintances – it is, by comparison, a mis-meeting. <...> The meeting of strangers is an event without a past. More often than not, it is also an event without a future (it is expected to be, hoped to be, free of a future), a story most certainly ‘not to be continued’, a one-off chance” (Bauman, 2000: 95). Так жаданівські люди-равлики відтворюють концепцію *«mis-meeting»* strangers. Вокзал виступає як класичний *«non-place»* за (Auge, 1995: 75-115), простір транзиту, де зустрічаються чужинці *«without a past»* і *«without a future»*: *«Унокорений час шаленців і втікачів. // Запекла віра тих, хто зійшов на вокзалі вигнання»* (Жадан, 2023: 73). «Вокзал вигнання» – це простір, де *community* збирається, щоб розпастися на атомізованих індивідів-равликів, кожен з яких несе свій дім на спині й буде відчувати екзистенційну самотність. Водночас втрачається Баумановська *«sense-giving communal togetherness»*, бо за об'єднуючим вокзалом на кожного з них чекає своя доля, свій шлях виживання. Водночас, “unlike our ancestors, we don't have a clear image of a ‘destination towards’” (Bauman, 2000: VII). У Жадана це артикулюється через темпоральну підвищеність війни: *«Час не викликає страху, але викликає втому, // і лише печально від того, що все наперед відомо, // і лише тривожно входити в тінь незриму»* (Жадан, 2023: 32). Отримуємо парадокс: «все наперед відомо» (смерть, руйнування), але немає *«destination»*, адже майбутнє закрите.

Баумен розуміє спільноту як угруповання із чітко визначеними кордонами, що втрачаються під час еміграції: “Community defined by its closely

watched borders rather than its contents; ‘defence of the community’ translated as the hiring of armed gatekeepers to control the entry” (Bauman, 2000: 94). При цьому він наголошує на застарілості подібної форми існування, говорячи про спільноту як утопію удаваної гармонії: “‘Community’ is these days the last relic of the old-time utopias of the good society; it stands for whatever has been left of the dreams of a better life shared with better neighbours all following better rules of cohabitation. For the utopia of harmony slimmed down, realistically, to the size of the immediate neighbourhood” (Bauman, 2000: 92). Баумен говорить про редукцію *community* до «*immediate neighbourhood*». У Жадана це відбивається у вірші про вагітну жінку: «Тому що ми всі живемо в цьому кварталі, // тому що надвечір’я влітку такі тривалі, // тому що такі тривалі розмови про зиму (Жадан, 2023: 32). Квартал стає мінімальною одиницею спільності. Проте на відміну від Баумановського песимізму, у Жадана ця локальність не є поразкою, а формою виживання: «І хай буде вічним цей гамір у середмісті. // Сонце осідає в темному листі, // і такою повчальною є пташина гідність» (Жадан, 2023: 33).

Проте ключова відмінність Жадана від Баумена саме у вже згаданій вище мові як засобі відновлення *community*. Якщо у Баумена *community* розпадається на «strangers» з їхніми «mis-meetings», то у Жадана мова створює нову спільність: «Я дуже люблю жінку, // про яку нікому нічого не можу сказати. // Люблю її голос, // люблю, коли вона заговорює першою, після мовчання, після згустку тиші» (Жадан, 2023: 102). Мова стає засобом творення *intimacy* всупереч “politics of everyday fear”: “The most tangible danger to what she calls ‘public culture’ Zukin finds in ‘the politics of everyday fear’ The blood-curdling and nerve-breaking spectre of ‘unsafe streets’ keeps people away from public spaces and turns them away from seeking the art and the skills needed to share public life” (Bauman, 2000: 94). Таким чином, небезпеки мутованого хронотопу війни долаються голосом, мовою: «Мова як інше ім’я любові. // Мова як доказ існування нашого потойбіччя» (Жадан, 2023: 133). Мова долає Баумановську атомізацію, створюючи мовну спільноту (*genos*), що не залежить від фізичних кордонів *chōra*.

Після повномасштабної війни *genos* «одягається як броня»: «Я знав у цьому місті // тисячу книжників, // що носили в кишенях рештки // свинцевого шрифту, розсипану мудрість міста (Жадан, 2023: 53). Ідентичність стає «свинцевим шрифтом», матеріалізованим, важкою, готовим до оборони. Баумен говорить про спільноту,

що визначається не змістом, а “*closely watched borders*” та “*armed gatekeepers*”. У Жадана це буквализується у воєнному контексті. Вірш «І хай буде знаком наближення» фіксує трансформацію міста у фортецю. Місто тут – вже не Сеннеттівське «human settlement in which strangers are likely to meet», а захищений периметр, де спільнота визначається через кордони оборони (Senett). Бауменське «defence of the community translated as the hiring of armed gatekeepers» у Жадана це стає реальністю. Водночас зовні захищене місто, слабшає зсередини: «міста з поганим опаленням, ніби з поганим зором, // зі слабкими легенями порожніх дворів» (Жадан, 2023: 53).

У платонівсько-піфагорійській космології світ впорядкований нумерологічно, а душа й поліс мають бути сонастроєні. Війна у Жадана – це дисонанс, що руйнує музику сфер. Вірш «І коли тебе запитають: навіщо?» артикулює цей розлад: «Бо зі старих віршів лишилась тиша. // І в тиші цій не ступиш і кроку. // І немає поетів, які б мали вірша, // аби пояснити печаль цього року» (Жадан, 2023: 13). Тиша тут не космічна гармонія, а порожнеча після дисонансу. Поезія має відновити звучання: «Ритміка, юна сестра милосердя, // приходить без докору і потреби» (Жадан, 2023: 14). Після 24 лютого дисонанс стає нестерпним. У вірші «Може, саме тепер і варто почати» мова боролася з мовчанням: «Виходить, що мова, як березнева застуда, сиділа // в наших легенях, обтяжуючи їх, наче одяг на втікачах, // що долають уплав обморжене річище» (Жадан, 2023: 67). Війна створює «безсловесне повітря», але мова сильніша за страх мовчання: «Має вестись сімба опівнічного звуку, // має творитися марево ранкового співу» (Жадан, 2023: 68). У вірші «Відчуття, ніби щороку» дисонанс набуває фізичного втілення: «Обступає ліс поетів, що стоять із легенями, // випаленими газом великої війни» (Жадан, 2023: 86). Легені як орган дихання і співу «випалені газом», що унеможливує музику. Поети стають «смертниками», що зберігають у кишенях літери, «наче крихти вчорашнього хліба» (Жадан, 2023: 86).

Пронизливо дисонанс артикулюється у вірші «Сніг зігріється у руці»: «Нам із тобою потім скажуть усе. // Але є повітря. І воно всіх нас несе» (Жадан, 2023: 89). Повітря виступає як репрезентант космічної стихії, що має нести гармонію, але тепер воно несе біль: «вірші наче душі, в них не вірять ті, // хто нічого не втрачав у цьому житті, // хто думає, ніби час – це щось застигле» (Жадан, 2023: 88).

Висновки. Таким чином, в рамках дискурсу біженства відбувається апеляція до стихій як доєд-

нання до чогось універсального, космічного. Водночас кордон виступає не лише як геополітична реальність, а й екзистенційний модус буття, що артикулює розрив між «своїм» і «чужим» на рівні національної ідентичності, культурної пам'яті та психологічної топології воєнної травми. В українській ліриці 2022 року кордон артикулюється передусім як простір екзистенційного розриву, де руйнується континуальність буття. Поетичні тексти фіксують момент травматичної дезінтеграції звичного світу, коли географічний кордон стає онтологічним порогом між життям і смертю, нормою й винятком, людяністю та її заперечення. Топографія евакуації, біженства, перетину кордону набувають символічного значення втрати дому як фундаментальної категорії буття. Часовий вимір абсолютного темпорального кордону маркований розривом між «до» і «після».

Дослідження трансформації хронотопу «свій-чужий» у ліричній збірці Сергія Жадана «Скрипниківка» крізь призму платонівсько-піфагорійської тріади *chōra-genos-viina* виявило глибинні онтолого-космологічні зрушення, спричинені воєнною реальністю 2022 року. Аналіз показав, що *chōra* (простір-територія) у збірці зазнає радикальної переконфігурації, коли звичний міський космос перетворюється на воєнний ландшафт, де порушується піфагорійська нумерологічна впорядкованість світу. Проте навіть у травматичному досвіді зберігаються сакральні просторові координати, які через мову відновлюють зв'язок із довоєнною цілісністю. Залізничні топоси, міські квартали, вокзальні простори функціонують як числові коди пам'яті, що протистоять хаосу. *Genos* (рід-спільнота) у «Скрип-

никівці» трансформується з біологічної чи етнічної категорії у мовну єдність, здатну долати межу між живими і мертвими. Поезія Жадана виконує функцію сучасної некуюї, де мова стає ритуальним засобом повернення загиблих до спільноти. Війна репрезентована як космічний дисонанс, що порушує піфагорійську гармонію сфер і платонівську сонастроєність душі та полісу. Випалені легені поетів, мовчанка, неможливість співу маркують глибину цього розладу. Проте мова виявляється сильнішою за дисонанс: через ритм, римування, називання поезія відновлює космічну впорядкованість, стає засобом сівби звуку в спустошеному просторі. Баумановська атомізація, страх перед чужинцями, розпад публічного простору долаються мовною практикою, яка консолідує спільноту не територіально, а через спільне звучання, спільний спів, спільну пам'ять. Тож, модуси свого-чужого хронотопу в «Скрипниківці» визначаються не стільки географічними кордонами, скільки космологічною опозицією гармонії та дисонансу, де своє асоціюється з музичною впорядкованістю мови, а чуже – з беззвучним хаосом руйнування.

Перспективи подальших студій пов'язані з розширенням платонівсько-піфагорійської методології в рамках аналізу інших українських поетів воєнної доби для виявлення спільних космологічних стратегій подолання травми. Окремого дослідження потребує музична поетика воєнної лірики, зокрема механізми відновлення гармонії сфер через ритм, метрику та звукопис. Продуктивним видається компаративний аналіз мотиву некуюї в українській поезії порівняно з античними та модерністськими традиціями спілкування з мертвими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белімова Т. The discourse of identity in Yevhenia Kuznetsova's refugee novel *The ladder*. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2025. Vol. XIII/1. С. 81–96. URL: <https://doi.org/10.14746/sup.2025.13.1.5>. (дата звернення: 01.02.2026).
2. Белімова Т. The Discourse of Forced Displacement in Contemporary Ukrainian Literature: Fiction and Non-Fiction. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv Literary Studies Linguistics Folklore Studies*. 2025. January. URL: https://www.researchgate.net/publication/396976446_The_Discourse_of_Forced_Displacement_in_Contemporary_Ukrainian_Literature_Fiction_and_Non-Fiction (дата звернення: 01.02.2026).
3. Вергілій, Марон Публій. Енеїда / переклад з лат. М. Білика. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=560> (дата звернення: 04.02.2026).
4. Гомер. Одиссея / переклад з давньогрец. Бориса Тена. Київ: Дніпро, 1963. 367 с. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=530> (дата звернення: 04.02.2026).
5. Жадан С. Скрипниківка. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, 2023. 144 с.
6. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ: Ніка-Центр, 2004. 184 с. URL: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm> (дата звернення: 02.02.2026).
7. Кравець Л.В. «МЕТАФОРИ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ». *Культура слова*. 2023. № 99. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/7/2024/07/6_ks_99.pdf (дата звернення: 01.02.2026).
8. Aristotle. (1922). *De Caelo* / переклад J.L. Stocks. Oxford: Clarendon Press. URL: <https://archive.org/details/decaeloleofric00arisuoft/decaeloleofric00arisuoft/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 01.02.2026).
9. Auge Marc. *Non-Places*. Introduction to an Anthropology of Supermodernity. London-New York: Verso, 1995. URL: https://monoskop.org/images/3/3c/Auge_Marc_Non-Places_Introduction_to_an_Anthropology_of_Supermodernity.pdf (дата звернення: 01.02.2026).

10. Bauman Zygmunt. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press, 2000. 228 p.
11. Ruben T. *Genos, chōra et guerre dans le prologue du Timee-Critias. Plato's Timaeus. Proceedings of the Tenth Symposium Platonicum Pragense*. 2015. Volume V. LEIDEN-BOSTON: Brill. Pp. 1-21.
12. Senett Richard. *Building and Dwelling*. URL: <https://cdn.bookey.app/files/pdf/book/en/star-stories.pdf> (дата звернення: 04.02.2026).
13. *Timaeus*. Plato. / translated and edited by Peter Kalkavage. Second Edition. Annapolis: St. John's College, 2016. 173.
14. *Timaeus*. The Dialogues of Plato. Volume III: Plato / переклад Benjamin Jowett. Oxford University Press: Alice and Books, 1892. URL: <https://www.aliceandbooks.com/book/timaeus/plato/822> (дата звернення: 01.02.2026).

REFERENCES

1. Belimova T. (2025). The discourse of identity in Yevhenia Kuznetsova's refugee novel *The ladder*. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. Vol. XIII/1. P. 81–96. URL: <https://doi.org/10.14746/sup.2025.13.1.5> (accessed 1 February 2026).
2. Belimova T. (2025). The Discourse of Forced Displacement in Contemporary Ukrainian Literature: Fiction and Non-Fiction. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv Literary Studies Linguistics Folklore Studies*. January. URL: https://www.researchgate.net/publication/396976446_The_Discourse_of_Forced_Displacement_in_Contemporary_Ukrainian_Literature_Fiction_and_Non-Fiction (accessed 1 February 2026)
3. Verhiliy, Maro Publius (n.d.). *Eneida [Aeneid]* / translated from Latin by Mykhailo Bilyk. URL: <https://www.ukrilib.com.ua/world/printitzip.php?tid=560> (accessed 4 February 2026). [in Ukrainian].
4. Homer. (n.d.). *Odissea [Odyssey]* / translated from Ancient Greek by Borys Ten. Kyiv: Dnipro, 1963. 367 p. URL: <https://www.ukrilib.com.ua/world/printitzip.php?tid=530> (accessed 4 February 2026). [in Ukrainian].
5. Zhadan S. (2023). *Skrypnykivka [Skrypnykivka]*. Chernivtsi: Vydavets Pomerantsev Sviatoslav. 144 p. [in Ukrainian].
6. Connerton P. (2004). *Yak suspilstva pam'iatuiut [How Societies Remember]* / translated from English by S. Shlipchenko. Kyiv: Nika-Tsentr. 184 p. URL: <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm> (accessed 2 February 2026). [in Ukrainian].
7. Kravets L.V. (2023). *Metafory pam'iaty v ukrainskii poezii periodu rosiisko-ukrainskoi viiny [Metaphors of Memory in Ukrainian Poetry of the Period of the Russian-Ukrainian War]*. URL: https://ks.iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/sites/7/2024/07/6_ks_99.pdf (accessed 1 February 2026). [in Ukrainian].
8. Aristotle. (1922). *De Caelo [On the Heavens]*. / translated by J.L. Stocks. Oxford: Clarendon Press. URL: <https://archive.org/details/decaeleofric00arisuoft/decaeleofric00arisuoft/page/n5/mode/2up> (accessed 1 February 2026). [in Latin].
9. Auge M. (1995). *Non-Places. Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. URL: https://monoskop.org/images/3/3c/Auge_Marc_Non-Places_Introduction_to_an_Anthropology_of_Supermodernity.pdf (accessed 1 February 2026).
10. Bauman Zygmunt. (2000). *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press. 228 p.
11. Ruben T. (2015). *Genos, chōra et guerre dans le prologue du Timee-Critias. Plato's Timaeus [Genos, chōra, and war in the prologue of the Timaeus-Critias. Plato's Timaeus]*. *Proceedings of the Tenth Symposium Platonicum Pragense*. Volume V. LEIDEN-BOSTON: Brill. Pp. 1-21. [in French].
12. Senett Richard. (2018). *Building and Dwelling*. URL: <https://cdn.bookey.app/files/pdf/book/en/star-stories.pdf> (accessed 4 February 2026).
13. *Timaeus*. (2016). Plato. / translated and edited by Peter Kalkavage. Second Edition. Annapolis: St. John's College. 173.
14. *Timaeus*. The Dialogues of Plato. (1892). Volume III: *Plato* / translated by Benjamin Jowett. Oxford University Press: Alice and Books. URL: <https://www.aliceandbooks.com/book/timaeus/plato/822> (accessed 1 February 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

